LAAX

Scatlas e scatlas a Cuera

La Fundaziun Pro Laax ha organisau mesjamna ina bardigliada. Il relasch artistic e documents privats dil caricaturist Hans Moser (1922–2012) ein conservai ussa egl Archiv da stadi dil Grischun a Cuera. A Laax ha ei dau negina pusseivladad da deponer quel.

AUGUSTIN BEELI/FMR SURSILVAN

Per far quella lavur ein treis persunas stadas en acziun mesjamna suentermiezgi a Laax: Sandro Decurtins, substitut e designau menader digl Archiv da stadi dil Grischun, il scenograf ed curatur Remo Arpagaus, sco era Toni Camathias, il president dalla Fundaziun Pro Laax (FPL). Els ein s'entupai avon il tschaler dalla casa pervenda da Laax per far ina lavur speciala.

Il relasch d'ina icona

Ina dallas stanzas ei reservada pil diever dalla fundaziun. Igl ei archiv, depo e stanza da material enina. «Las cundiziuns da clima en quella havessen buca lubiu, ed er il plaz muncava, da schar vinavon quei relasch cheu a Laax», ha Toni Camathias getg alla FMR. Il redactur ei staus presents el liug per rapportar dalla bardigliada dil relasch dil graficher, dessignader e caricaturist Hans Moser (1922–2012). Quel ha viviu e luvrau da 1966 tochen sia mort a Laax.

Culs da Laax ei Hans Moser sefamiliarisaus. El quatier Caplania haveva el baghegiau casa, el ha priu part stediamein alla veta publica ed adina tgirau buns contacts. Quella convivenza ha influenzau essenzialmein sia lavur. El vala oz sco ina dallas iconas dils grafichers svizzers. Cun satira, humor ed ironia ha el commentau – tras nundumbreivels dessegns e caricaturas. Varga 50 onns ha el collaborau culla revista Nebelspalter, leu ei siu «Herr Schüch» daventaus ina figura marcanta. E per la gasetta locala Arena Alva dessignava el jamna per jamna in comic cuort culla figura da Closchi. Il clochard cun siu tgaun Sir Henry commentava, adina a moda recenta, actualitads dil mintgagi, politica e turissem. Cun tusch rendeva el attent a cuntrasts ed excess.

Ina pintga part dil material original ch'ei staus exponius avon quater onns ella Culart.

Remo Arpagaus (sen.) surdat a Sandro Decurtins (dretg) il cudisch da Hans Moser cumparius pil 100avel anniversari. Davos Toni Camathias, il president dalla Pro Laax. FOTOS AUGUSTIN BEELI

La humiditad ha fatg quitaus

«Quels comics ein mo ina part da tut. El ha fatg aunc bia auter», ha Remo Arpagaus puntuau mesjamna vargada. Avon quater onns han el ed Yvonne Gienal curatau l'exposiziun ella Culart pil 100avel anniversari da Hans Moser. Igl ei stau l'emprema da tala dimensiun che ha mussau l'entira vastadad, valur artistica e productivadad da quella persuna.

Gia baul haveva Hans Moser regalau alla Fundaziun Pro Laax il cuntegn da siu atelier en sia casa. Quei material han ins deponiu gl'emprem ella Casa de Mont, pli tard eis el vegnius en in tschaler dalla Sentupada. Leu ha la Pro Laax giu a disposiziun ina stanza cun pult e crunas. «Igl ei atgnamein in bien liug. Denton ha la humiditad fatg pli e pli gronds quitaus a nus», ha Toni Camathias getg alla FMR. Il material da pupi s'ondulava e per part entscheveva schizun la meffa a s'ignivar. Per quei motiv han ins stuiu installar in apparat mobil da schigentar.

Relasch ei inventarisaus

Il president dalla fundaziun sez ei staus sil plaz mesjamna. Toni Camathias ei segidaus da prender ord la stanza scatlas e scatlas cun material dil renomau caricaturist. Remo Arpagaus ha organisau e menau l'acziun. El ha saviu sebasar sin in inventari che Natalia Gliott haveva fatg digl entir relasch da Hans Moser. Buca mo mellis graficas, caricaturas e dessegns originals, era fotografias, utensils da lavur, cudischs da notizias, roms ch'el ha fatg sez, pins, diploms sco era undrientschas naziunalas ed internaziunalas e bia auter han ils bardigliaders priu ora dil local e mess el bus semtgau avon casa.

Conservaziun segira

Gl'entir svilup artistic e professiunal d'ina persunalitad interessanta che ha documentau historia e historias dil 20avel e 21avel tschentaner ei restada ensemen. «Nus savein garantir in deposit professiunal da tut quei», ha Sandro Decurtins explicau. La Fundaziun Pro Laax ha saviu grau ch'igl Archiv da stadi dil Grischun ha purschiu maun. In contract da depositum garantescha buca mo la conservaziun segira, mobein lubescha era gl'access al material. «Nus essan ussa fetg leds e satisfatgs da quella sligiaziun», sincerescha Toni Camathias.

La pleiv catolica da Laax vegn a dar proximamein l'emprema badelada per la Nova Sentupada. Perquei eis ei staus uras da dislocar il relasch da Hans Moser. Il project oriund da quei baghetg niev da s'entupar pils da Laax prevedeva el plaun sutterran localitads d'archiv per cultura ed uniuns. Las autoritads communalas han denton buca lubiu quella part dil project e strihau gl'archiv – per motivs finanzials. Aschia vegn ei buca ad esser sempel egl avegnir da tener e conservar el vitg relaschs da valur e documentaziuns dalla historia da Laax.

COMMENTARI

Negin sensori per archivs

AUGUSTIN BEELI/FMR SURSILVAN

Mintga vischnaunca ei obligada d'organisar e tgirar in archiv. «Per saver ir el futur ston ins gl'emprem consultar il vargau.» Quei liug da deposit d'actas e documents conserva il vargau, igl ei la memoria dalla vischnaunca. Aschia ein fatgs da baghegiar, dil pauperesser, dalla scola, da vias e dall'infrastructura deponi ed a disposiziun al present sco fontauna d'informaziun. Senza in archiv sesentess'ins – a liunga ni cuorta vesta – piars. Pertgei ils biars carstgauns tschentan damondas e vulan saver. Per exempel co ils perdavons han sligiau quei ni tschei problem. Co els ein sesviluppai.

Ferton ch'igl archiv ufficial da mintga vischnaunca ei fixaus ella lescha, ei l'archivaziun d'autras actas, per exempel dallas uniuns ni collecziuns privatas grondas e pintgas, exposts a decisiuns arbitrarias. Pil pli sesprovan idealistas ed idealists da salvar e conservar la memoria ordeifer la canzlia communala. Igl ei denton buca schi sempel – demai ch'igl ei buca obligatoric da menar archivs culturals. Tener en memoria la historia d'ina cuminonza, garantir che la generaziun dil futur hagi era access allas informaziuns, vegn l'intelligenza artificiala (IA) mai a saver far. Ei drova documents, actas sin pupi e material haptic ch'ins sa tuccar e prender enta maun.

La pleiv da Laax ha vuliu pussibilitar ad uniuns ed a privats da scaffir in liug da deponer conform e segir actas e documents. En siu project Nova Sentupada haveva la pleiv integrau in archiv ordeifer l'administraziun publica. Las autoritads han denton ignorau quella proposta. Sch'ella detti ina cumpart dils tschun milliuns francs per la Nova Sentupada, stoppi la pleiv reducir ils cuosts. Per buca periclitar gl'entir project d'ina nova sala cun cuschina e locals annex eis ella stada sfurzada da strihar posts. Havess la suprastonza communala giu sensori per la memoria collectiva, la convivenza da pli baul, la historia, havess ella viu la schanza. Ella ha denton buca viu il puck. Igl ei in donn pil vitg da Laax.

MUSTÉR

L'avertura dalla Val Segnas ed Uaul Run vegn sanada per 28,55 milliuns francs. FOTO CANTUN GRISCHUN

Avertura forestala vegn approbada

La Canzlia cantunala communichescha che la regenza grischuna hagi approbau il project «Avertura forestala Val Segnas ed Uaul Run» dalla vischnaunca da Mustér. Denter 1951 e 1972 seigi l'avertura dils uauls da protecziun digl Uaul Run vegnida realisada, mo oz satisfetschien las vias da quella avertura buca pli allas pretensiuns dil temps. Certs transports seigien buca pli pusseivels. La regenza ha garantiu alla vischnaunca ina contribuziun totala da 20,64 milliuns francs. Quella contribuziun consista d'ina cumpart cantunala e federala che importa totalmein 72,3 % dils cuosts digl entir project. Ils cuosts subvenziunabels totals muntan a 28,55 milliuns francs. (cdm/fmr)

TRUN

Trun Cultura envida ell'Ogna a l'occurrenza Slowed Landscapes cun installaziuns, performanzas e participaziun dil publicum. FOTOS MAD

Moviments retardai ell'Ogna

Dumengia proxima, ils 31 da matg 2026 denter las 11.00 e las 13.00 envida Trun Cultura ad ina occurrenza ell'Ogna. Quella porta il tetel «Slowed Landscapes». Igl ei in arranschament da performanzas ed installaziuns ch'envida il publicum da separticipar. Il format hibrid dall'occurrenza sviluppaus dalla coreografa Moni Wespi s'integreschi surprendentamein bein ella cuntrada dall'Ogna, stat ei scret en l'invitaziun da Trun Cultura. Il publicum sappi observar l'installaziun ord distanza, ins sappi denton era s'avischinar ni ascender l'installaziun.

Plinavon suna la musicista da jazz Berlinde Deman la serpent, la precursura dalla tuba.

En pintgas gruppas san ins tedlar duront in quart ura ina vusch plauna ch'empermetta da daventar part dall'installaziun. Egl intern dall'installaziun ha liug in concert cun la musicista da jazz Berlinde Deman dalla Belgia. Ella suna la serpent, in instrument dil 16avel tschentaner e precursura dalla tuba. (cdm/fmr)

inserat

